

Лавренюк В. В.

Національний університет «Одеська політехніка»

ВЕЛИКИЙ КАМЕНЯР – ВИТОНЧЕНИЙ ЛІРИК

У статті розкрито постать Івана Франка – витонченого поета-лірика: ніжного і витонченого, палкого і пристрасного. Будучи поетом боротьби, він так само глибоко дослідив найтонші й найрозмаїтіші порухи людської душі, коли говорив про вічне почуття кохання, яке дає сенс життю, підносить людину над буденністю.

У збірці «Зів'яле листя» досліджено також діалектику душі таємничої коханої поета, прекрасної й недосяжної, що згордувала ним, надірвавши тим самим йому серце; і діалектику душі самого автора, який, будучи поетом-патріотом, трибуном, громадянином, завжди залишався земною людиною, якій ніщо людське не чуже.

Разом із тим, у статті проаналізовано й іншу сторону інтимної лірики поета: Франко бачив усю суперечливість світу, в якому одним із головних етичних конфліктів є конфлікт між мрією, бажанням, ідеалом і суворою реальністю, що розбиває твої мрії, руйнує твої ідеали, не дає здійснити найзаповітніші бажання. Цей конфлікт гостро розвивається у вірші «Якби знав я чари...».

У статті проаналізовано ще один центральний конфлікт «Зів'ялого листя», який дає зрозуміти душу й ліричного героя, котрий вирішив, що «не варто жити». Ключ до розуміння душі поета дає передостанній вірш збірки, що випадає з суто інтимної настроєності «Зів'ялого листя» й створює уявлення про філософську, соціально-етичну програму Франка, – «Самовбийство, се трусість». Поет ставить проблему морального закону, який керує людиною, і вважає, що сама людина, якщо вона чинить свідомо, є для себе найвищим моральним законом. Тільки вона та ще одностудії, мають право на оцінку її вчинків і вищій суд – найсправедливіший.

Логічним продовженням «Зів'ялого листя» є збірка «Із днів журби». В ній так само головним емоційно-змістовим підґрунтям є препарування діалектики душі, що страждає й долає силою творчої енергії свої страждання. Водночас у збірці «Із днів журби» продемонстровано все більш поглиблений духовний самоаналіз поета, що надвиможливо ставить до себе й критично оцінює кожен крок. Духовний Титан, людина з каменярьською вдачею, Франко, проте, виявляє невдоволення собою, вважаючи, що зробив надто мало для народу, людства. Ця невдоволеність знаходить вираз у сповнених гострого самоосуду образах. Та це не вияв безнадії, зневіри, песимізму, бо Франко жалкує, що «не нажився», виявляє гостре бажання ще жити й жити, але ще результативніше, активніше, дієвіше. І в цьому життєствердна суть усієї творчої діяльності великого митця не лише української, але і світової культури – Івана Франка.

Ключові слова: поезія, інтимна лірика, честь, гідність, праця, любов.

Постановка проблеми. В наш звитяжний і трагічний час, коли Україна веде тяжку й виснажливу боротьбу з московським імперським монстром, чи не найголовнішою серед багатьох гуманітарних проблем постала проблема збереження людяності, краси почуттів, збереження психологічного здоров'я української нації. Адже саме твори високого мистецтва покликані зігрівати людські серця, лікувати душу, виховувати високі почуття, консолідуючи все українське суспільство на засадах невмирущих загальнолюдських цінностей: високої етики й моралі, інтелектуального і духовного розвитку особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій розвідці Анни Білої «Образ автора в ліриці Івана Франка: монографія» висвітлюються особливості композиційно-мовленнєвої організації поетичних збірок: «З вершин і низин», «Зів'яле листя», «Мій Ізмарагд» з урахуванням біографічного та історико-літературного контексту.

Заслугує на увагу науковців праця Тамари Гундорової «Невідомий Іван Франко: Грані Ізмарагду» (2006 р.). У книзі подано вибрані твори Івана Франка, які супроводжуються статтями-коментарями про основні аспекти культурної феноменології письменника. В центрі уваги дослі-

дження – цілісність культурного, філософського й художнього мислення Франка.

Не може пройти повз увагу науковців і широкого загалу читачів роман-есе Левка Різника (2007) «Самотність Пророка, або Добрий Ангел Івана Франка: роман-есе». Глибокий психологічний твір з елементами містерії, у якому змальовано реалії Галичини другої половини дев'ятнадцятого століття – молодості Франка: його складні взаємини з навколишніми людьми, зокрема з коханою Ольгою Рошкевич, пошук духовного ідеалу, розвитку соціуму, яскраво відображені у невпинній боротьбі за душу Пророка між силами добра (Ангел) і зла (Лукавий).

Лариса Бондар у статті «Кохання без тям»: (штрихи до ліричного портрета Ольги Рошкевич у збірці Івана Франка «Із днів журби»), (2006) робить спробу розгадати загадку – хто ж вона, та жінка, що надихнула поета на таку щемливо-прекрасну інтимну лірику? В іншій статті Лариса Бондар «Французька помана Івана Франка: [про коханих жінок І. Франка]» (2007) автор Лариса Бондар продовжує інтригуючу тему про коханих жінок поета.

Іван Драбчук у дослідженні «Ольжині листи: [про ставлення О. Рошкевич-Озаркевич із Сільця Тисмен. р-ну до І. Франка]» (2006) розкриває тему стосунків Івана Франка та Ольги Рошкевич-Озаркевич. Предметом вивчення є листи, що колись Ольга писала, живучи у Сільці, правда, адресовані Михайлові Павлику. У книзі «Як почувеш вночі...» (2007) Іван Драбчук продовжує досліджувати маловідомі для широкого загалу факти взаємин Івана Франка та Ольги Рошкевич (Озаркевич) після розлуки у 80-тих – 90-тих роках ХІХ століття. Окремі сторінки книги присвячено вшануванню постаті Великого Каменяра у селі Сілець Тисменицького району Івано-Франківської області.

Це, безперечно, і повість-есе Романа Горак про Івана Франка «Твого ім'я не вимовлю ніколи» (2008), присвячена ліричним переживанням поета. Свого часу Іван Франко переконував, що збірка «Зів'яле листя» написана під емоційним впливом від прочитання щоденника самогубця, який не зміг пережити нещасливе кохання. Складно повірити, що в основі інтимних поезій такого витонченого майстра слова, як Іван Франко – чужі переживання, а не його особисті. Хто та незнайомка, яку покохав ліричний герой, а взаємності не дочекався? Ім'я її автор так і не відкрив світові, бо вмів бути скромним і шляхетним. Роман Горак робить спробу з'ясувати, хто була та чарівна Вона, що полонила душу поета.

Усі вищезрозглянуті наукові праці дають змогу читачеві значно краще побачити і, головне, зрозуміти Івана Франка-Великого Каменяра не лише як вченого-енциклопедиста світового масштабу, громадянина-патріота, суспільно-політичного діяча, а як звичайну земну людину, з тонкою душею і вразливим серцем, що шалено любила життя і закохувалась до нестями, хоч і не завжди навзаєм. Пропустивши крізь свої мозок, серце й душу надзвичайно сильні і прекрасні почуття, Іван Франко-поет подарував світові шедеври інтимної лірики – збірки «З днів журби», «Зів'яле листя»... Одна з поезій «Зів'ялого листя» «Ой ти, дівчино, з горіха зерня», романс на музику Анатолія Кос-Анатольського, набула величезної популярності в народі, яку й виконують часто як народну пісню.

Постановка завдання. На підставі аналізу поетичних збірок Івана Франка «Зів'яле листя» та «Із днів журби», продемонструвати, що домінантами інтимної лірикопоета є поняття «честь», «гідність», «скромність», «шляхетність» і «любов» – в усіх її проявах: до жінки, родини, до людей, до України.

Виклад основного матеріалу. Постать Івана Франка – людини, витонченого поета-лірика і палкого громадянина-патріота – вельми складна, багатогранна. Будучи поетом боротьби, він так само глибоко дослідив найтонші й найрозмаїтіші порухи людської душі, коли говорив про вічне почуття кохання, яке дає сенс життю, підносить людину над буденністю. Михайло Коцюбинський писав: «Трагізм особистого життя часто впливається в терновий вінець життя народного. У Франка є прекрасна річ – лірична драма «Зів'яле листя». Це такі легкі, ніжні вірші, з такою широкою гамою чувства і розумінням душі людської, що, читаючи їх, не знаєш, кому оддати перевагу: чи поетові боротьби, чи поетові-лірикові, співцеві кохання і настроїв» [7, с. 539].

Про «Зів'яле листя» написано вже багато. Отож скажемо лише головне: у збірці досліджено й діалектику душі самого автора, й діалектику душі його коханої, розкрито таємниці їхніх душ. Найтипівший у цьому розумінні вірш – «Чого являєшся мені у сні?» Це зразок органічного поєднання народнопісенної поетики з найсучаснішими досягненнями віршування. Народно-пісенні епітети, порівняння («Чудові очі ті ясні, Сумні, Немов крилиці дно студене...»), разом з тим – гострі ритми, обірвані речення, вкорочені рядки, що дають можливість передати внутрішню динаміку, загострений нерв людини на зламі ХІХ-го і ХХ-го століть.

Франко досліджує духовний стан коханої, гордої й недосяжної, що згордувала ним, надірвавши серце, й власний духовний стан – мужчини, що ставиться до коханої шляхетно, але водночас не приховує і свого природного, тілесного бажання зазнати *«того дива золотого... щастя молодого, Бажаного, страшного того Гріха!»* [12, с. 60–61]. Оце винесене в окремих рядок слово *«Гріха!»* розкриває всю силу любовної спраги автора, який, будучи поетом-патріотом, трибуном, громадянином, завжди залишався земною людиною, якій ніщо людське не чуже.

І водночас Франко бачив усю суперечливість світу, в якому одним із головних етичних конфліктів є конфлікт між мрією, бажанням, ідеалом і суворою реальністю, що розбиває твої мрії, руйнує твої ідеали, не дає здійснити найзаповітніші бажання. Цей конфлікт гостро розвивається у вірші *«Якби знав я чари...»* [12, с. 64–65].

І ще один центральний конфлікт *«Зів'ялого листя»*, який дає зрозуміти душу й ліричного героя, котрий вирішив, що *«не варто жити, Життям не варто дорожити, Тебе утративши навек, Я чую се – єдиний лік, Се кулька в лоб»*, та душу самого автора. Це конфлікт між почуттями ображеного, зневаженого жінкою мужчини та благородством поета. Ображений мужчина добирає найжахливіших слів прокльону, найгіперболічніші метафоричні образи на адресу тієї, що відтрутила його:

*«Тюрмою б весь зробився світ
І в лоні мамі гиб би плід, –
І сей проклин, душе моя,
Хотів на тебе кинуть я
За насміх твій, за весь твій чар,
За той болючий, клятий дар –
З тернових колючок букет».*

Та тут слово перебирає поет, для якого жінка, навіть якщо вона відторгла його любов, насміялася, все одно є для нього святою, найчистішою красою, бо вона – жінка – джерело життя:

*«Та в серці могому поет
Бунтуєсь, плаче, мов дитя,
Для нього ти краса життя,
Струя чуття, пісень Нора –
Проклин у горлі завмира»* [12, с. 84–85].

Ключ до розуміння душі поета-витонченого лірика дає передостанній вірш збірки, що випадає з суто інтимної настроєності *«Зів'ялого листя»* й створює уявлення про філософську, соціально-етичну програму Франка, – *«Самовбийство, се трусість»*. Поет ставить проблему морального закону, який керує людиною, і вважає, що сама людина, якщо вона чинить свідомо, є для себе

найвищим моральним законом. Тільки вона та ще *«Такий, що мене зна Ще ліпше, ніж я»*, тобто кохана й одностудці, мають право на оцінку її вчинків і вищий суд – найсправедливіший:

*«Коли знаєш, що чиниш –
Блаженний еси;
А не знаєш, що чиниш –
Проклятий еси».*

*«Коли знаєш, що чиниш –
Закон твій – ти сам;
А не знаєш, що чиниш –
Закон є твій пан»* [12, с. 105].

Логічним продовженням *«Зів'ялого листя»* є збірка *«Із днів журби»*. В ній так само головним емоційно-змістовим підґрунтям є препарування діалектики душі, що страждає й долає силою творчої енергії свої страждання:

*«Чи може ти, моя голубко,
моє кохання чарівне,
далеко десь з німим докором
в тій хвилі згадуєш мене?
Чи може, гнучи в собі горе,
ти тихо плачеш у тиші,
а се твої пекучі сльози
мені стукочуть до душі?»* [12, с. 114].

Водночас у збірці *«Із днів журби»* все більш поглиблюється духовний самоаналіз поета, людини вразливої душі та загострених емоцій, що надвимогливо ставиться до себе й критично оцінює кожен крок. Духовний Титан, людина з каменярьською вдачею, Франко, проте, виявляє невдоволення собою, вважаючи, що зробив надто мало для народу, людства. Ця невдоволеність знаходить вираз у сповнених гострого самоосуду образах:

*«Хоч не згасав ніколи вогник мій,
та полум'ям не бухав, більш димився,
а замість світла сипав іскор рій».*

*Хоч ненастанно стяг мій з вітром бився,
та не високо плив в руці слабій,
і хоч я жив, то все ж я не нажився»* [12, с. 131].

Та це не вияв безнадії, зневіри, песимізму, бо Франко жалкує, що *«не нажився»*, отож, виявляє гостре бажання ще жити й жити, але ще результативніше, активніше, дієвіше.

Висновки. Складно віднайти у світовій літературі творця такого широкого діапазону, з такою неперевершеною динамікою культурно-наукової і суспільно-політичної діяльності, носія енциклопедичних знань, яким був син простого галицького коваля Іван Франко. Був він титаном духу і титаном праці, а при цьому – людиною глибо-

кої персональної драми, тяжкої, нещасливої долі. Проте, в жодному з творів поета, зокрема в інтимній ліриці («Зів'яле листя», «Із днів журби»), ми не відчуваємо занепадницьких ноток. Домінантами є ніжність, витонченість, скромність, шляхетність, честь, гідність і, звичайно ж, любов – у найширшому розумінні цього слова: до жінки, до родини, до життя і до рідної землі-України. Інтимна лірика Івана Франка – це література, що

зігріває і лікує душу своїм неперевершеним естетизмом і життєвою правдою, виховує красу почуттів. Хочеться вірити, що колись ці ліричні поезії, маленькі літературні шедеври будуть покладені на музику і знайдуть своє гідне втілення в сучасному українському естрадному мистецтві, а також кінематографі, й не лише українському. А поки що – читаймо інтимну лірику Івана Франка і насолоджуймося красою українського Слова.

Список літератури:

1. Біла Анна Образ автора в ліриці Івана Франка : монографія / Донецьк, 2002. 192 с.
2. Бондар Лариса. «Кохання без тям»: (штрихи до ліричного портрета Ольги Рошкевич у збірці Івана Франка «Із днів журби»). *Слово і час*. 2006. № 8. С. 32–39.
3. Бондар Лариса. «Французька помана Івана Франка : [про коханих жінок І. Франка]». *Дзвін*. 2007. № 4. С. 134–137.
4. Горак Роман. Твого ім'я не вимовлю ніколи: повість-есе про Івана Франка. Київ, 2008. 224 с.
5. Гундурова Тамара. Невідомий Іван Франко: Грані Ізмарагду. Київ, 2006. 358 с.
6. Драбчук І. Ольжині листи : [про ставлення О. Рошкевич-Озаркевич із Сільця Тисмен. р-ну до І.Франка]. *Вперед*. 2006. 21 лип. С. 7.
7. Історія української літератури: у 2 т. (за ред. О.І. Білецького). Київ, 1955. Т. 1. С. 499–558.
8. Різник Левко. Самотність Пророка, або Добрий Ангел Івана Франка : роман-есе / Львів, 2007. 272 с.
9. Сербенська Олександра Мовний світ Івана Франка (Статті, роздуми, матеріали) : монографія. Львів, 2006. 372 с.
10. Франко Іван. Твори. Т. XX. Кн. 1. Т. XXI. Кн. 2. Харків, 1926. 271 с.
11. Франко Іван. Твори. Т. XXII. Кн. 1. Т. XXI. Кн. 2. Харків, 1927. 271 с.
12. Франко Іван. Твори. Т. XXIII. Кн. 4. Харків, 1927. 272 с.
13. Франко Іван. Твори : у 50 т. Київ, 1976. Т. 2. 542.
14. Франко Іван. Твори : у 50 т. Київ, 1976. Т. 3. 447.

Lavreniuk V. V. THE GREAT STONEMAKER – IS A GORGEOUS LYRICIST

The article reveals the character of Ivan Franko - a refined poet-lyricist: gentle and refined, ardent and passionate. Being a poet of struggle, he also deeply explored the subtlest and most diverse movements of the human soul, when he spoke about the eternal feeling of love, which gives meaning to life, elevates a person above everyday life.

The collection «Withered Leaves» also explores the dialectic of the soul of the poet's mysterious beloved, beautiful and unattainable, who was jealous of him, thus tearing his heart; and the dialectic of the soul of the author himself, who, being a poet-patriot, a tribune, a citizen, always remained an earthly person, to whom nothing human is alien.

At the same time, the article also analyzes another side of the poet's intimate lyrics: Franko saw all the contradictions of the world, in which one of the main ethical conflicts is the conflict between dreams, desires, ideals and harsh reality, which shatters your dreams, destroys your ideals, does not allow to fulfill the most cherished wishes. This conflict sharply develops in the poem «If I knew the charms...».

The article analyzes another central conflict of «Withered Leaves», which gives an understanding of the soul and lyrical hero, who decided that «it is not worth living». The key to understanding the poet's soul is provided by the penultimate poem of the collection, which falls out of the purely intimate mood of «Withered Leaves» and creates an idea of Franko's philosophical, socio-ethical program - «Suicide, this cowardice». The poet poses the problem of the moral law that governs a person and believes that a person himself, if he acts consciously, is the highest moral law for himself. Only she and like-minded people have the right to evaluate her actions, and the highest court is the fairest.

The logical continuation of «Withered Leaves» is the collection «From Days of Mourning». In it, the main emotional and substantive basis is the preparation of the dialectic of the soul that suffers and overcomes its suffering with the power of creative energy. At the same time, the collection «From Days of Grief» demonstrates the poet's deepening spiritual introspection, which is extremely demanding of himself and critically evaluates every step. A spiritual Titan, a man with a mason's disposition, Franko, however, shows dissatisfaction with himself, believing that he has done too little for the people, humanity. This dissatisfaction finds expression in images full of sharp self-condemnation. But this was not a sign of hopelessness, despair, or pessimism, because Franko regrets that he «didn't make a fortune», he shows a strong desire to live and live, but even more efficiently, actively, effectively. And this is the life-affirming essence of the entire creative activity of the great artist of not only Ukrainian, but also world culture – Ivan Franko.

Key words: poetry, intimate lyrics, honor, dignity, work, love.